

Koloniální dějiny hlasem umlčených

Simona Barešová

Román o čarodějnicích ze Salemu není černobílý

V Salemu roku 1692 dostaly dvě malé dívky, dcera a neteř reverenda Samuela Parrise, záchvat. Doktor nezjistil žádnou zjevnou příčinu a příhodu diagnostikoval jako očarování. Měly ho zavinit tři ženy — Sarah Goodeová, Sarah Osbornová a služka Tituba z ostrova Barbados. Tituba se jako jediná k čarodějnictví přiznala a označila další obyvatelky Salemu za čarodějnice. Paranoia a fanatismus vedly ke známým salemským procesům. Zatímco v historických záznamech se o Titubě dochovalo jen pár vět, Maryse Condéová se rozhodla její příběh převyprávět znovu a celý

Maryse Condéová
*Já Tituba, černá
čarodějnice ze Salemu*
přeložil Tomáš Havel
Maraton, Praha 2022
224 stran

v románu *Já Tituba, černá čarodějnice ze Salemu*.

Karibská autorka se narodila v roce 1937 na Guadeloupe jako nejmladší z osmi sourozenců. Její matka byla učitelka a otec vedl úvěrovou společnost. V šestnácti letech odešla studovat na Sorbonnu do Paříže, kde se přidala ke komunistické mládeži. Hodně cestovala, navštívila západní Afriku a Ameriku. Její první román *Hérémakhonon* (1976) o návratu emigrantky zpět do Afriky nezaznamenal ve Francii větší úspěch. Rezoval však mezi francouzskými učiteli ve Spojených státech amerických, kteří ji pozvali jako vyučující frankofonní literatury. Od té doby napsala více než dvacet próz, ve kterých se věnuje dějinám kolonizace a emancipace. Získala za ně několik literárních cen včetně alternativní Nobelovy ceny (2018) a dnes je nejvýraznější karibskou autorkou. Kniha *Já Tituba, černá čarodějnice ze Salemu* je jejím prvním česky vydaným románem, precizně ho přeložil Tomáš Havel a doslovem opatřila Jovanka Šotolová.

Jak už bylo řečeno, kniha vypráví o Titubě, která se narodí ašantské matce poté, co ji znásilnil anglický námořník. Matka ji proto jako připomínku svého zneuctění a pokoření odmítne přijmout. Když se pak brání

dalšímu znásilnění svým otrokářem, je za přítomnosti dcery oběšena. Titubu si pod svá ochranná křídla vezme šamanka Man Jaja, která jí předá své znalosti o bylinkách, rituálech i spojení s mrtvými a také pocit sebeúcty a svobody. Tě se ale Tituba vzdá, když se zamiluje do otroka Johna Indiána a dobrovolně vstoupí zpět do otroctví. Se svým pánem, puritánským reverendem Samuelem Parrisem, se odstěhuje do amerického Salemu, kde budí pohoršení nejen kvůli barvě kůže, ale také pro své šamanské umění. Strach i odtržení obyvatel od reality vyvrcholí v již zmíněných čarodějnických procesech.

Heroická postava Tituby a její pohled na svět činí z románu výjimečné dílo. Otrokyň, a přesto silná žena, která si vydobyde dvakrát za svůj život svobodu, je vzdělaná, nezávislá na mužích, vládne léčitelstvími schopnostmi. Umí si v jakékoli životní situaci zachovat integritu a i v brutálních podmínkách najít životní smysl. Condéová ji vykresluje jako soběstačnou ženu, čímž nabourává stereotypizaci ženy jako něčí manželky či matky, a to i ve chvíli, kdy se Tituba své svobody vzdává. V tomto ohledu mají v románu významnou roli i další ženské postavy — její matka a Man Jaja jsou pro ni formativní, Tituba s nimi vede dialog i po smrti, ironicky komentují její životní rozhodnutí, diskutují s ní. Přestože autorka svůj příběh vypráví z pohledu podrobených, nesklouzává ke klišovitému zobecňování, nepopisuje zlé bělochy a chudáky otroky. Ponechává stranou rasu i společenské postavení. Nejdůležitější je vždy jednání a povaha každého jedince.

Kromě čtivého děje tkví hlavní síla textu v ich-formě. Condéová odhaluje nejniternější pocity a Titubin pohled na svět a často se čtenářem interaguje. Upozorňuje ho, co se bude dít. Klade mu otázky a předestírá mu Titubino vnitřní rozpoložení. Chronologické vyprávění prokládá vzpomínkami i vizemi budoucnosti, brutální realita se prolíná s fantaskní imaginací s takovou lehkostí, že čtenáři připadá zcela přirozené klábosit s mrtvými a obětovat pro ně berana.

Román *Já, Tituba, černá čarodějnice ze Salemu* přináší českému čtenáři

důležitá témata, která může znát například z díla Toni Morrisonové. A najdeme tu i intertextové odkazy na *Šarlatové písmeno* Nathaniela Hawthorna, to když Tituba pobývá ve věznění, kde se spřátelí s Hester (míněna Hester Pryniová, hlavní postava slavného románu) — její uvěznění poukazuje na nespravedlnost v odlišném přístupu společnosti mezi mužem a ženou: „Bílí nebo černí všichni muži mají v životě na různých ustláno.“ Zatímco muž, který se dopustil manželské nevěry, není nijak potrestán, Hester, jež nosí jeho dítě, je odsouzena za cizoložství.

Condéová díky osobní znalosti života, zvyků i prostředí Karibiku silně a autenticky zachycuje atmosféru kolonialismu sedmnáctého století. Ve spojení s jejím rozmanitým jazykem plným obrazů a metafor vycházejících z antilské kultury do literatury vstupuje jedinečné dílo. Její román burcuje a vyvolává touhu po spravedlnosti. Příběh Tituby, která si v nelidských podmínkách zachovala důstojnost, přináší alespoň nepatrnou satisfakci, jak o krvavých koloniálních dějinách vyprávět z té druhé strany, hlasem umlčených.